

סתווה הדרכה לפעילות:

קולות מהמגר. יהודי צפון אפריקה במהלך מלחמת העולם השנייה והשוואה

ארבעת ילדי משפחת סיטבון, משפחה יהודית מהעיר אריאנה, תוניסיה, 1942. ארכיון בית לוחמי הגטאות

ערב מלחמת העולם השנייה חיו בצפון אפריקה - מרוקו, אלג'יריה, תוניסיה ולוב, כ- 400,000 יהודים, שהחלו להגיע לארצות "המגרב" (השם הערבי לצפון אפריקה) בזמנים שלאחר חורבן בית שני. הם הצליחו להשתלב ולהתבסס באותן ארצות במגוון מקצועות, דת ופוליטיקה, ואף ליצור קשרי ידידות ומסחר עם שכניהם הערבים.

כל זה עתיד היה להשתנות עם השינויים והזעזועים שחוו עם תחילת הקולוניאליזם הצרפתי והאיטלקי, החל מהמאה ה-18. עם פלישת כוחות הצבא הגרמנים והאיטלקים במהלך 1940, יהודי צפון אפריקה חוו על בשרם את מדיניות הגזע הנאצית, האיטלקית וממשלת וישי הצרפתית.

לאורך תקופה זו יהודים פוטרו ממשורות ציבוריות, אולצו לעבוד בעבודות כפייה, גורשו למחנות ריכוז וחלק מיהודי לוב אף גורשו למחנות בגרמניה, דוגמת ברגן בלזן.

עם סיום המלחמה, רבים מיהודי צפון אפריקה עלו למדינת ישראל ויצרו כאן את ביתם. הם ביקשו לספר את סיפוריהם. במקרים רבים הם חוו תגובה של ביטול וחוסר אמון. בפעילות זו אנחנו מבקשים להביא את סיפוריהם וחוויותיהם של חלק מיהודי ארצות צפון אפריקה, על מנת לשפוך אור על גורלם בתקופת השואה. פעילות זו גם עוסקת במאבקם של יוצאי צפון אפריקה לשלב את סיפורם במסגרת הנרטיב הרחב של השואה.

מטרות

1. הכרות עם נושא גורל יהודי ארצות המגרב במהלך השואה דרך סיפורים אישיים של יהודים ממרוקו, אלג'יריה, תוניסיה ולוב.
2. לקיים בירור אודות השימוש במונח "שואת העם היהודי" בהקשר של יהודי ארצות המגרב.
3. לראות בסיפורם של יהודי צפון אפריקה כחלק מהנרטיב הכללי של העם היהודי בתקופת השואה, וכן את משמעויות הזיכרון עבור יהודי צפון אפריקה, צאצאיהם והחברה הישראלית.

ילדים יהודים בחגיגות פורים. בנגאזי, לוב. 1943

מהלך הפעילות

כתיחה

רקע היסטורי

ערב מלחמת העולם השנייה חיו בצפון אפריקה - מרוקו, אלג'יריה, תוניסיה ולוב, כ- 400,000 יהודים. הם החלו להגיע לארצות "המגרב" (השם הערבי לצפון אפריקה) בזמנים שלאחר חורבן בית שני. עם פלישת כוחות הצבא הגרמנים והאיטלקים במהלך 1940, יהודי צפון אפריקה חוו על בשרם את מדיניות הגזע הנאצית, האיטלקית וממשלת וישי הצרפתית. ניתן לצפות בעמוד הראשי של האתר בסרטון המביא רקע קצר ליהודי צפון אפריקה, בטרם ובמהלך המלחמה (לחלופין ניתן להעביר לתלמידים לינק לסרטון לפני הפעילות).

חלק ראשון

קרוב | רחוק? צפון אפריקה והשואה

במרכז הלוח (או הרצפה) נניח כרזה עם המילה "השואה". כעת כל 2-3 תלמידים מקבלים כרזה עם דגל ושם של אחת המדינות - ביניהן ארצות צפון אפריקה. עליהם למקם את המדינה ביחס לכרזה עם המילה "השואה": כלומר, עד כמה לדעתם אותה המדינה הייתה קרובה או רחוקה מהנעש. מטרת התרגיל היא לקיים בירור לגבי עמדות התלמידים לגבי הקשר של מדינות צפון אפריקה לשואה וכיצד הושפעה מהאירועים. לאחר מכן נקיים שיח בקבוצתי לגבי היכן החליטו למקם את המדינות השונות.

להדפסת הכרזות

שאלות אפשריות לדיון

- מה ידוע לכם על יהודי צפון אפריקה, בפרט בתקופת מלחמת העולם השנייה.
- האם מוכרים לכם סיפורים על יהודי צפון אפריקה ממשפחותיכם? האם הייתם מוכנים לשתף בהם?

יהודי צפון אפריקה - אלבום תמונות

הציגו בפני המשתתפים את "אלבום התמונות" של יהודי צפון אפריקה. האלבום כולל צילומים של יהודים מכלל ארצות המגרב, בטרם ובמהלך המלחמה. לאחר מכן תבדקו עם המשתתפים האם היה צילום שדיבר אליהם במיוחד? נגע להם ללב? עורר סקרנות? הפתיע? מטרת פעילות זו היא לתת הצצה אל הקהילות היהודיות של צפון אפריקה, ליצור כלפיהן תחושת קרבה.

חלק שני

קולות מהמגרב - עדויות אישיות מארצות המגרב

עם פלישת כוחות הצבא הגרמנים והאיטלקים במהלך 1940, יהודי צפון אפריקה חוו על בשרם את מדיניות הגזע הנאצית, האיטלקית וממשלת וישי הצרפתית. בחלק הבא של הפעילות תיחשפו למספר עדויות אישיות של יהודים מצפון אפריקה.

הנחיה בעקבות הצפייה בעדויות האישיות

- בחרו קלף שמבטא מה לקחתם מהצפייה בסרט.
- בחרו קלף המסמל לדעתך את התמודדותה של אחת הדמויות בסרט. שתפו את הקבוצה.

חלק שלישי

יהודי צפון אפריקה והחברה הישראלית

יוסף דעדוש, ניצול מחנה ג'אדו ומזכיר ארגון יהודי לוב, החל להיאבק על פיצויים ליוצאי לוב בשנות החמישים. הוא פנה בנושא זה לנחום גולדמן, שהיה נשיא ההסתדרות הציונית העולמית באותה העת. הוא השיב לו: "אל תתפסו טרמפ על נושא השואה, אתם לא הייתם חלק ממנה."

שאלות אפשריות לדיון

- למה לדעתכם השיב לו כך גולדמן?
- מה זה אומר לדעתכם על יחסה של החברה הישראלית ליוצאי צפון אפריקה באותה העת?

הציגו והקריאו את ההגדרה הבאה לניצול/ת שואה:

ניצול שואה הוא אדם שנרדף על ידי המשטר הנאצי ובעלי בריתו בשל יהדותו במהלך מלחמת העולם השנייה. ההגדרה כוללת מי שחווה רדיפות, גירוש, כליאה במחנות, עבודות כפייה, או שהיה במסגרת זוהות בדויה. בישראל, החוק מעניק זכויות לניצולי שואה בהתאם להגדרה זו.

מתוך מה שנחשפתם בפעילות עד עכשיו, במה לדעתכם יהודי קהילות צפון אפריקה עונים על ההגדרה הזו? במה לא?

צאצאי צפון אפריקה – זיכרון, הכרה, תיקון

נצפה כעת בסרטון שבו משתפים מספר צאצאי יהודי צפון אפריקה על משמעויות הזיכרון מבחינתם: הסופר יוסי סוכרי*, המוזיקאי קובי עוז, שמעון דעדוש (שהוריו היו במחנה ג'אדו שבלוב) וד"ר רחל גץ-סלומון*.

משתפים על משמעויות הזיכרון מבחינתם. לאחר מכן כנסו ללוח המשותף באמצעות סריקת ה-QR, וכתבו שם משפט שהפתיע/ריגש/הכעיס אתכם במיוחד.

ניתן גם להיכנס ללוח המשותף באמצעות הלינק הבא: <https://www.menti.com/alradosoicjo>

סיכום

בפעילות זו למדנו על סיפורם של יהודי צפון אפריקה בזמן השואה, ועל הדרת הסיפור הזה מהזיכרון ההיסטורי הישראלי במשך שנים רבות. נחשפנו לעדויות אישיות שמביאות את קולם של יהודי המגרב, שממחישות את עומק הסבל והכאב של קהילות יהודי המגרב באותה העת. בנוסף, למדנו על המאבק המתמשך להכרה בסיפורם של יהודים אלה כחלק בלתי נפרד מהשואה, תוך ניסיון להבין כיצד תחושת הדחייה וההתמודדות עם האדישות השפיעו עליהם ועל צאצאיהם.

במהלך הפעילות ביקשנו להתבונן בתקופת השואה כאירוע רב ממדי, שאדוותיו הגיעו עד לקהילות היהודיות בצפון אפריקה. סיפוריהם של יהודי צפון אפריקה אינם רק תזכורת לעבר, אלא גם קריאה להכרה ולהכללת חוויותיהם בזיכרון הקולקטיבי של השואה. עלינו להבטיח שקולותיהם יישמעו, ושמורשתם תהיה חלק בלתי נפרד מהנרטיב ההיסטורי המשותף שלנו, למען הדורות הבאים.

ניצולים יהודים מברגן בלזן שבים לטריפולי, לוב, לאחר המלחמה. 1945

*יוסי סוכרי כתב את הספר "בגאזי-ברגן-בלזן" שעוסק בשואת יהודי לוב. 2013. עם עובד
*ד"ר רחל גץ-סלומון כתבה את הספר "ללכת למקום אחר" שעוסק בקורותיה של הקהילה היהודית בעיר תוניס בזמן הכיבוש הגרמני בימי מלחמת העולם השנייה. 2022. עם עובד